

Andrzej Klasik

Sektor kultury i przemysły kreatywne w rozwoju regionu na przykładzie Aglomeracji Górnośląskiej

Wstęp

Aglomeracja Górnośląska podlega różnym, zarówno pozytywnym jak i negatywnym procesom. Procesy negatywne przyjmują postać zjawisk kryzysowych i regresywnych. W zbyt wolnym tempie następuje rewitalizacja terenów i obiektów poprzemysłowych będących „pozostałościami” po likwidacji kopalń i hut oraz zakładów przemysłowych i usługowych zależnych od górnictwa i hutnictwa. Wiele miast górnośląskich doznało utraty znacznej części ich tradycyjnej bazy ekonomicznej, co w dużym stopniu odbiło się na poziomie ich dochodów budżetowych oraz na poziomie zamożności mieszkańców. Jednocześnie władze miast podjęły szeroko zakrojone przedsięwzięcia inwestycyjne dotyczące modernizacji i rozbudowy infrastruktury. Centra wielu miast podlegają rewitalizacji. W niektórych z nich jest to daleko idąca przebudowa, a nawet kreowanie nowych miejsc centralnych, często znajdujących się poza tradycyjnym rynkiem.

W miastach Aglomeracji Górnośląskiej tworzy się nowa gospodarka. Dzięki nowemu jakościowo kapitałowi ludzkiemu wzmacnia się potencjał przedsiębiorczy i innowacyjny istniejących i powstających firm. Wyraźne jest zbliżenie sektora biznesu do sektora badań i rozwoju oraz coraz bardziej zauważalny staje się transfer technologii i innowacji do gospodarki górnośląskiej. Do sektora edukacji i nauki dołącza w coraz większym stopniu sektor kultury. W ten sposób rodzi się gospodarka oparta na wiedzy, badaniach i sztuce. Aglomeracja Górnośląska, zwłaszcza jej strefa węzłowa, posiada potencjały i atuty umożliwiające jej wejście w metropolitalne stadium procesu urbanizacji. Programowanie i wspomaganie procesu metropolizacji przestrzeni Aglomeracji Górnośląskiej wydaje się strategicznym polem współdziałania samorządu regionalnego i samorządów lokalnych czternastu miast na prawach powiatu tworzących Górnośląski Związek Metropolitalny.

1. Niektóre projekty badawcze odnoszące się do sektora kultury Aglomeracji Górnośląskiej

Tworzenie nowej gospodarki Aglomeracji Górnośląskiej może odbywać się nie tylko z udziałem sektora naukowo-technologicznego oraz dzięki posługiwaniu się regionalnymi strategiami i systemami innowacji dla rozwijania gospodarki opartej na wiedzy, ale także w nowym nurcie gospodarki kreatywnej, wywodzonej z różnych dziedzin sztuki i dziedzictwa kulturowego oraz szerokiej gamy działalności jednostek składających się na sektor kultury i przemysły kreatywne.

Badania naukowe prowadzone na gruncie procesów restrukturyzacji regionalnej i rozwoju regionalnego, dla których studium przypadku stanowiła Aglomeracja Górnośląska, potwierdzają, że to unikatowe w skali krajowej wielkie skupisko miejsko-przemysłowe posiada obecnie znaczący potencjał w dziedzinie szkolnictwa artystycznego, muzyki i przemysłu muzycznego, projektowania graficznego i wzornictwa, sztuk audiowizualnych, w tym filmu i mediów, działalności kulturalnej i rozrywkowej oraz przemysłu wydawniczego.

Także inne badania, których głównym kierunkiem jest pozytywna weryfikacja hipotezy, że potencjał ekonomiczny tkwiący w sektorze kultury Aglomeracji Górnośląskiej stanowi obok sektora nauki dźwignię wzrostu przemysłów kreatywnych oraz wspólnie z nimi tworzy nowy fundament rozwoju miast i aglomeracji. Jest to fundament łączenia ze sobą sztuki, technologii i biznesu, kultywacji gospodarki i ekonomizacji kultury w procesie budowania gospodarki kreatywnej opartej na kulturze.

Wreszcie, badania foresightowe nad rozwojem funkcji metropolitalnych Aglomeracji Górnośląskiej, w których jedną z dziedzin jest kultura, pozwalają na nowo pozycjonować Metropolię Górnośląską i Górnośląski Obszar Metropolitalny w przestrzeni krajowej i europejskiej w horyzoncie 2030 roku. Możliwe scenariusze zewnętrznych uwarunkowań rozwoju kulturalnego przyszłej Metropolii Górnośląskiej i identyfikacja zewnętrznych czynników napędowych pozwoliły na nakreślenie rozwoju kulturalnego tego obszaru w dziedzinie sztuk performatywnych.

W świetle wymienionych studiów i analiz rodzi się wyzwanie dla lokalnych i regionalnych elit przywódczych przygotowania strategicznej koncepcji rozwoju Metropolii Górnośląskiej, łączącej potencjały rozwojowe i atuty wyróżniające sektory edukacji, nauki, kultury i biznesu.

2. Sektor kultury w rozwoju gospodarczym i regionalnym

Sektor kultury jako równorzędny do sektora nauki i sektora biznesu filar budowania przyszłości Aglomeracji Górnośląskiej wymaga holistycznego ujmowania wchodzących w jego skład działalności.

Po pierwsze, na zbiór działalności kulturalnych tworzących w aglomeracji sektor kultury warto spojrzeć od strony ewaluacyjnej, by w sposób wyraźny zakreślić te dziedziny twórczości artystycznej i produkcji kulturalnej, które osiągają prestiż międzynarodowy w kategoriach poziomu kreatywności i wartości artystycznej.

Po drugie, sięgając do tradycji środowisk artystycznych oraz do doświadczenia animatorów i menedżerów kultury, celowe jest zastosowanie dwóch z natury odrębnych, ale niekoniecznie przeciwstawnych, systemów prowadzenia działalności kulturalnej. Z jednej strony system *non profit*, który odnosi się do twórczości artystycznej i działalności kulturalnej eksponującej realizację misji społecznej, autonomię twórczą i korzystających z mecenatu publicznego, zwłaszcza w zakresie udostępniania infrastruktury kultury i produkcji wydarzeń kulturalnych. Z drugiej strony system *for profit*, dla którego dzieła o wysokim pierwiastku kreatywności i wartości artystycznej są pierwotnym i pierwszym stadium cyklu kulturalnego, pozwalającym w fazie produkcyjnej na przejście do kreowania sprzedażnego wydarzenia / produktu kulturalnego. Zastosowanie systemu *for profit* do prowadzenia działalności kulturalnej nie oznacza prostej komercjalizacji dzieł artystycznych i wydarzeń kulturalnych kosztem poziomu twórczości i wartości artystycznej, lecz uruchamia myślenie i działanie impresaryjno-menedżerskie w kategoriach *event management* – zarządzanie wydarzeniami kulturalnymi, działania marketingowe, sprzedażne i dystrybucyjne, czyli pełny łańcuch podaży i kreowania wartości.

Po trzecie, w działalności kulturalnej konieczne jest wykorzystanie różnych systemów udostępniania dzieł artystycznych oraz wydarzeń i produktów kulturalnych. Jest to ich udostępnianie na żywo w zaawansowanych technologicznie obiektach kultury, w formie plenerowej – w atrakcyjnie zakomponowanych przestrzeniach publicznych, w scenerii postindustrialnej specyficznej dla warunków górnośląskich. A wreszcie, udostępnianie dzieł artystycznych i wydarzeń kulturalnych przy wykorzystaniu starych i nowych mediów, które umożliwiają ich cyfryzację i transmisję, a także sprzedaż i odbiór w systemie *recorded*, rozpowszechnianych i

udostępnianych szerokiej publiczności, umożliwiających zbiorową i indywidualną „konsumpcję” dóbr i usług kulturalnych.

W warunkach Aglomeracji Górnośląskiej, będącej dużym skupiskiem ludności, grup społecznych oraz społeczności lokalnych o zróżnicowanych kompetencjach i preferencjach kulturowych oraz co do stylu życia i spędzania czasu wolnego, wymagana jest indywidualizacja i segmentacja oferty kulturalnej oraz posiadanie przez miasta aglomeracji różnoskalowych obiektów kultury i urządzonych przestrzeni kulturowych. Przyspieszenia i upowszechnienia wymaga proces cyfryzacji dzieł artystycznych i produktów kulturalnych oraz wprowadzenie do mediów regionalnych różnorodnych programów tematycznych i lokalnych kanałów kulturalnych.

3. Sektor kultury jako dźwignia rozwoju nowej gospodarki w aglomeracji i regionie

Sektor kultury jest obok sektora nauki dźwignią wzrostu przemysłów kreatywnych. Myślenie kategorią przemysłów kultury jako części składowej przemysłów kreatywnych oznacza w pierwszej kolejności tworzenie i rozwijanie podażowych łańcuchów działalności. Według koncepcji brytyjskiej są to pięcioogniowe „filiery” obejmujące działalność twórczą, działalności kulturalne oraz działalności gospodarcze spoza obszaru kultury.

Fundamentalnym i pierwotnym „nakładem” w różnych przemysłach kultury jako przemysłach kreatywnych jest talent i indywidualna kreatywność. Ważne jest równocześnie, że do rangi pierwszego ogniwa przemysłowego łańcucha podażowego aspiruje twórczość artystyczna zawierająca wysoki pierwiastek kreatywności i wysoki poziom wartości artystycznej.

Finalnym ogniwnem każdego przemysłowego łańcucha podażowego dóbr i usług kulturalnych są wydarzenia / produkty chronione prawem własności intelektualnej, w szczególności prawem autorskim w pełnym lub ograniczonym zakresie. Dotyczy to także form własności intelektualnej związanych z wykorzystaniem najnowszych technologii stosowanych przez twórców, producentów i dystrybutorów dóbr i usług kulturalnych, przyjmujących formę projektów oraz wzorów użytkowych.

Przemysły kreatywne, których tworzywem jest twórczość artystyczna i działalność kulturalna, tworzą nowy sektor gospodarki dużych miast, aglomeracji miejskich i obszarów metropolitalnych. Jest to sektor gospodarki kreatywnej, w skrócie sektor kreatywny, który w pierwszej dekadzie XXI wieku zalicza się do sektorów ekspansywnych. W skali globalnej

pokazują to statystyki produktu krajowego brutto, eksportu, inwestycji, zatrudnienia oraz dochodów. Odnosi się to także do procesów innowacyjnych, konkurencyjności i jakości życia.

4. Miasta rdzeniowe Aglomeracji Górnośląskiej i profile ich przemysłów kreatywnych

Badania zrealizowane i kontynuowane na obszarze Aglomeracji Górnośląskiej pozwoliły na identyfikację jej miast rdzeniowych. Wykorzystanie reguły wielkości i rangi miast, koncepcji miasta kreatywnego i atrakcyjnego oraz kryterium stopnia koncentracji środowisk twórczych i instytucji naukowych oraz kulturalnych wskazały w pierwszej kolejności na Katowice jako centralne miasto rdzeniowe regionu i aglomeracji. Na drugim poziomie pozycjonują się cztery pozostałe miasta rdzeniowe aglomeracji. Są to: Bytom, Gliwice, Sosnowiec i Zabrze. Przyjęte w analizie i ocenie reguły oraz kryteria pozwoliły także wskazać dwa miasta wspomagające miasta rdzeniowe, którymi są Chorzów i Tychy.

Miasta rdzeniowe i miasta wspomagające są zdolne poprzez potencjał twórczy, instytucje kulturalne i infrastrukturę, wydarzenia kulturalne oraz nowe idee i projekty do przemiany Aglomeracji Górnośląskiej w Metropolię Górnośląską o policentrycznej strukturze pozycjonującej się jako rozpoznawalny obszar kreatywny w przestrzeni narodowej i europejskiej. Wspomaganie rozwoju funkcji metropolitalnych obejmujących „portfel” działalności strategicznych współtworzonych przez kulturę, naukę, biznes i edukację pozwoli wprowadzić Aglomerację Górnośląską na nową ścieżkę rozwojową i stanowić będzie swoiste „wielkie pchnięcie” w budowaniu jej przyszłości, tożsamości i pozycji w cyklu sekularnym.

Warto w tym kontekście wskazać na wstępnie rysujące się profile gospodarki kreatywnej związanej z kulturą w miastach aglomeracji, które objęte zostały studiami przypadków. Posługując się takimi kryteriami, jak: kapitał kreatywny środowisk kulturotwórczych, wartość nierynkowa i rynkowa produktów kulturalnych, przestrzeń kulturowa i instytucje kulturalne jako magnesy, można budować i promować rozwój:

- Katowice jako miasta kultury wysokiej, muzyki i przemysłu muzycznego,
- Bytomia jako miasta sztuki scenicznej i wydarzeń kulturalnych w scenerii postindustrialnej,
- Zabrze jako miasta zabytków techniki i turystyki poprzemysłowej,
- Chorzowa jako miasta rozrywki i rekreacji.

W każdym z wyróżnionych miast inna jest faza cyklu życia przemysłu kreatywnego związanego ze sztuką i kulturą. W każdym z nich występuje kilka załączków skupień prze-

strzennych, klastrów instytucji i firm tworzących określony przemysł kreatywny. Badania nad profilami przemysłów kreatywnych zasługują na poszerzenie o pozostałe miasta rdzeniowe i miasta wspomagające miasta rdzeniowe Aglomeracji Górnośląskiej, których potencjały i możliwości mogą być budowane i wykorzystywane komplementarnie.